POLSKA AKADEMIA NAUK INSTYTUT HISTORII

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ROCZNIK CXX

NR₁

Warszawa 2013

http://rcin.org.pl

POLSKA AKADEMIA NAUK Instytut Historii Polskie Towarzystwo Historyczne

KWARTALNIK HISTORYCZNY

Założony przez Xawerego Liskego w 1887 roku

ROCZNIK CXX 2013

1

Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2013

http://rcin.org.pl

Publikacja dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

KOMITET REDAKCYJNY

Dániel Bagi, Richard Butterwick-Pawlikowski (zastępca redaktora), Stanisław Bylina, Dorota Dukwicz, Jerzy Dygdała, Marian Dygo, Jerzy Eisler (zastępca redaktora), Jarosław Hrycak, Magdalena Hułas, Maciej Janowski (zastępca redaktora), Tomasz Jurek, Bartosz Kaliski (sekretarz), Tomasz Kizwalter, Satoshi Koyama, Wojciech Kriegseisen, Roman Michałowski (redaktor), Krzysztof Mikulski, Michael G. Müller, Borys W. Nosow, Andrzej Nowak, Edward Opaliński (zastępca redaktora), Henryk Samsonowicz, Jerzy Strzelczyk, Philipp Ther, Jacek Wijaczka, Romuald Wojna

ADRES REDAKCJI

Instytut Historii PAN
00–272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, tel. +48 22 831 02 61
e-mail: kh@ihpan.edu.pl
http://www.ihpan.edu.pl
http://www.semper.pl/kwartalnik_historyczny

Redaktor językowy: Bogusława Pilch Adiunkt redakcji: Elżbieta Kowalczyk

© Copyright by Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2013

© All right reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior permission of the publishers, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk and Wydawnictwo Naukowe Semper

© Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk lub odtwarzanie fragmentów tej publikacji w mediach każdego rodzaju wymaga pisemnego zezwolenia Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Wydawnictwa Naukowego Semper

> PL ISSN 0023-5903 Nr indeksu 363103

Wydawnictwo Naukowe Semper

Redakcja i Studio Graficzne ul. Mariensztat 8 00–302 Warszawa tel./fax: 22 538 92 03 e-mail: redakcja@semper.pl Dział handlowy i księgarnia: ul. Bednarska 20 A 00–321 Warszawa tel./fax: 22 828 49 73 e-mail: handlowy@semper.pl

http://semper.pl http://semper.istore.pl

SPIS TREŚCI

Dorota Żołądź-Strzelczyk, "A cacek też dużo było". Zabawki dziecięce na ziemiach polskich w średniowieczu i w epoce nowożytnej	5
płaszczyznami sporu o powstanie styczniowe w polskiej historiografii w latach 1863–1918	31
Artur Mękarski, Między mitem a polityczną racjonalnością. Myśl historyczna Pawła Jasienicy i jej recepcja w dobie Polski Ludowej	55
PRZEGLĄDY — POLEMIKI — PROPOZYCJE Edward Skibiński, O pisaniu recenzji i studiach nad narracjami.	
Odpowiedź na uwagi Przemysława Wiszewskiego	99
w historiografii	115
ARTYKUŁY RECENZYJNE I RECENZJE	
Understanding Monastic Practices of Oral Communication (Western Europe,	
tenth-thirteenth centuries), red. S. Vanderputten — Michał	
Tomaszek E. Jamroziak, Survival and Success on Medieval Borders. Cistercian Houses in	139
Medieval Scotland and Pomerania from the Twelfth to the Late Fourteenth Century — Jerzy Strzelczyk	147
J.A. Skórzewska, Constructing a Cult. The Life and Veneration of Guðmundr	14/
Arason (1161-1237) in the Icelandic Written Sources — Maja Gąssowska M.A. Ryan, A Kingdom of Stargazers. Astrology and Authority in the Late	152
Medieval Crown of Aragon — Mateusz Wilk	160
P.P. Bajer, Scots in the Polish-Lithuanian Commonwealth, 16th–18th Centuries: The Formation and Disappearance of an Ethnic Group — Waldemar	
Kowalski	168
i pomezańskiej diecezji wieczysty administrator (1600–1610) — Edward	
Opaliński	172 180
P. Sowiński, Zakazana książka. Uczestnicy drugiego obiegu 1977-1989 — Bartosz Kaliski	187
	10/
IN MEMORIAM	
Wanda Wolska-Conus (22 X 1919–25 IV 2012) — Małgorzata Dąbrowska Zenon Guldon (24 XI 1936–25 VII 2012) — Jadwiga Muszyńska	195 205

CONTENTS

Dorota Żołądź-Strzelczyk, "The Toys Were Plentiful". Children's Toys	
in Polish Lands during the Middle Ages and the Modern Era	5
Wojciech Dutka, The Roman Catholic Clergy and Catholicism as a Topic	
for a Controversy about the January Uprising in Polish Historiography	
1863–1918	31
Artur Mekarski, Between Myth and Political Rationality. Paweł Jasienica's	
Interpretation of Polish History and its Reception in the Era of the Polish	
People's Republic	55
REVIEWS — POLEMICS — PROPOSITIONS	99
CRITICAL ARTICLES — REVIEWS	139
IN MEMORIAM	195

INSTRUKCJA REDAKCYJNA "KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO"

- I. Zaleca się, aby teksty wraz z przypisami były odpowiednio sformatowane: podwójna interlinia, 30 wierszy na stronie, po ok. 60 znaków w wierszu, szeroki lewy margines (tzn. ok. 1800 znaków na stronie ze spacjami, wliczając przypisy). Do tekstu należy dołączyć streszczenie w języku polskim, nieprzekraczające jednej strony maszynopisu wydawniczego. Gotowy tekst należy dostarczyć w wersji elektronicznej.
- II. Układ pierwszej strony artykułu i artykułu recenzyjnego (tj. obszerniejszej, polemicznej recenzji): z lewej strony u góry imię i nazwisko autora, a także nazwa instytucji (jeśli autor życzy sobie, aby tekst był afiliowany) lub miasto. Poniżej na osi tytuł. Wszystkie elementy pismem tekstowym, nie wersalikami.
- III. Układ pozostałych rodzajów tekstów.
 - 1. W recenzji nad tekstem zamieszczamy nagłówek: imię (rozwinięte) i nazwisko autora recenzowanej pracy, pełny tytuł według strony tytułowej (gdy recenzja dotyczy pracy zbiorowej lub edycji źródłowej, po tytule podajemy pełne imiona i nazwiska redaktorów lub wydawców; jeśli praca jest wielotomowa liczbę tomów lub części cyframi arabskimi, np. t. 1–2), miejsce i rok wydania, nazwę wydawnictwa, liczbę stron, ewentualnie nazwę serii wydawniczej. W nagłówkach stosujemy skróty w języku recenzowanej pracy, np. ed., bearb. von, hrsg. von itp. Imię i nazwisko autora recenzji oraz miasto, w którym pracuje, umieszczamy pod tekstem recenzji, z prawej strony.
 - 2. Nekrologi: w tytule imię i nazwisko zmarłego, pod nim w nawiasach dokładne daty życia, imię i nazwisko autora jak w recenzji.
- IV. Tytuły, cytaty, cudzysłowy.
 - 1. Tytuły dzieł i dokumentów:
 - a) rękopisy: oryginalne tytuły i incipity dokumentów, referatów itp. piszemy w cudzysłowie, tytuły nadane przez autora tekstu bez cudzysłowu, np. Laudum sejmiku, Memoriał itp.:
 - b) druki: tytuły dzieł i dokumentów piszemy kursywą, tytuły rozdziałów i fragmentów dzieł (dokumentów) w cudzysłowie, tytuły domyślne lub utarte określenia tytułowe dużą literą bez wyróżnień, np. Kronika Helmolda, Roczniki kwedlinburskie, Geograf Bawarski, Konstytucja 3 Maja.
 - 2. Cytaty:
 - a) źródła cytowane w tekście podaje się w zasadzie w tłumaczeniu (wyjątkowo w oryginale); w przypisach zaś zawsze w języku oryginalu; zachęcamy do podawania w przypisach oryginalnego brzemienia cytatów, które zostały podane w tekście głównym w tłumaczeniu;
 - b) w wypadku słowiańskich alfabetów cyrylickich (białoruskiego, bułgarskiego, macedońskiego, rosyjskiego, serbsko-chorwackiego i ukraińskiego) w tekście podaje się cytat w transliteracji, w przypisach zaś w transliteracji bądź alfabecie cyrylickim, zob. niżej tablicę transliteracyjną;
 - c) cytowanych fragmentów źródłowych nie poprzedzamy i nie kończymy wielokropkiem;
 - d) opuszczenia w cytowanym tekście sygnalizujemy dwiema pauzami w nawiasach prostokątnych: [--].
- V. Pisownia imion, nazwisk i innych wyrażeń określających osoby.
 - 1. Stosujemy oryginalną pisownię imion i nazwisk w ojczystym języku osób wzmiankowanych, ewentualnie stosujemy transkrypcję z formą transliterowaną, w mianowniku, w nawiasie np. Szewczenko (Ševcenko). Powyższe nie dotyczy

osób uznanych za powszechnie znane (np. Cyceron, Szekspir, Waszyngton, Wolter itd.), panujących i świętych. W wypadku spolonizowanych cudzoziemców można stosować formę polską.

- 2. Imiona osób po raz pierwszy wzmiankowanych w tekście lub narracyjnym fragmencie przypisu powinny być przytoczone w pełnym brzmieniu. W innych przypadkach podaje się inicjały imion i nazwisko lub zwłaszcza w odniesieniu do postaci znanych albo często wymienianych w tekście tylko nazwisko, np. Kościuszko, Mickiewicz. W opisach bibliograficznych i archiwalnych zawsze należy uwzględniać jedynie inicjały imion i nazwisko.
- 3. Osoby wymieniane w recenzjach powinny występować bez stopni oraz tytułów naukowych i zawodowych. Zasada ta nie obowiązuje w nekrologach w odniesieniu do zmarłych.
- 4. W recenzjach słowo "Autor" piszemy wielką literą, o ile odnosi się do autora recenzowanej pracy.
- 5. W nekrologach zaimki osobowe określające zmarłych piszemy wielką literą. VI. Skróty, daty i inne określenia czasu, liczebniki.
 - 1. W tekstach stosujemy ogólnie przyjęte skróty: itd., m.in., etc. i inne (zob. niżej zamieszczony wykaz skrótów), a także z reguły: r. (rok) i w. (wiek).
 - 2. Daty w tekście:
 - a) miesiąc słownie, np. 5 marca 1910 r.;
 - b) przy różnych stylach (kalendarzach): 10/20 maja 1589 r., ale 27 II/11 III 1896 r.:
 - c) okresy od do: np. 1-10 maja 1900 r., 1 maja-10 czerwca 1900 r.;
 - d) w datach wtrąconych w nawiasie miesiąc podaje się liczbą rzymską i nie stosuje się skrótu r. na końcu, np. (1 V 1826).
 - 3. Daty w przypisach:
 - a) miesiąc liczbą rzymską, np. 5 III 1900 (nie dotyczy cytatów i fragmentów narracyjnych);
 - b) w razie braku daty dziennej miesiąc zawsze słownie, np. w marcu 1825 r.
 - 4. Pisownia określeń "wiek", "rok":
 - a) przed rozwinięte, np. w wieku XVI, w roku 1928;
 - b) po skrócone, np. w XVI w., w 1928 r.
 - 5. W określeniach typu "w drugiej połowie", "lata osiemdziesiąte" nie używa się cyfr.
 - 6. Liczebniki:
 - a) zapis cyfrowy z oddzielaniem spacją rzędów wielkości, np. 1234, 11 456, 234 567;
 - b) zapis cyfrowy z zastosowaniem skrótów: tys., mln, mld, np. 2 tys., 5 mln, 10 mld.
- VII. W przypisach stosujemy te same parametry co w tekście, tzn. wielkość liter, interlinię i margines. W przypadku zbiegnięcia się w tekście odsyłacza do przypisu z przecinkiem, średnikiem lub kropką kończącą zdanie odsyłacz umieszczamy przed tymi znakami (z wyjątkiem skrótów, np.: w. lub r.). W przypisach stosuje się skróty takie jak w tekście oraz konwencjonalne skróty łacińskie: ibidem, idem, eadem, iidem, eaedem, op. cit., loc. cit. Można stosować też inne, przyjęte w historycznych opracowaniach specjalistycznych, jednak z objaśnieniem przy pierwszym zastosowaniu.
- VIII. Opisy bibliograficzne.
 - 1. Czasopisma: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł tekstu (kursywą), tytuł czasopisma w cudzysłowie lub skrót tytułu (jeśli występuje w poniższym wykazie, bez cudzysłowu), rocznik, rok wydania, numer lub zeszyt cyframi arabskimi, strony, np.: J. Michalski, *Publicystyka i parapublicystyka doby sejmu 1776 roku*, KH 105, 1998, 1, s. 21–64.

- 2. Serie wydawnicze: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, nazwa serii i numer tomu bez wyróżnienia (ale w tekście właściwym nazwy serii kursywą), strony na końcu. W wypadku prac zbiorowych po tytule przywoływanego tekstu następuje po przecinku w: (bez nawiasów prostokątnych), tytuł opracowania zbiorowego pisany kursywą oraz inicjał imienia i nazwisko redaktora, np. J. Tyszkiewicz, Średniowieczne granice wytyczone wzdłuż rzek w Europie Środkowej, w: Z dziejów średniowiecznej Europy Środkowo-Wschodniej, red. idem, Warszawa 2007, Fasciculi Historici Novi, t. 6, s. 145–152.
- 3. Teksty zamieszczone w wydawnictwach ciągłych o charakterze wydawnictw zbiorowych traktujemy jak artykuły w czasopismach (tytuły wydawnictw w cudzysłowie), np. J. Staszewski, *Elekcja 1697 roku*, "Acta Universitatis Nicolai Copernici", Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 259, Historia, 28, 1993, s. 73–92. Jeśli książka ukazała się jako jeden tom (zeszyt) wydawnictwa ciągłego, to stosujemy następujący opis: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, tytuł wydawnictwa ciągłego w cudzysłowie, tomy, zeszyty i podobne informacje.
- 4. Biogramy w *Polskim Słowniku Biograficznym* traktujemy jak artykuły w wydawnictwie seryjnym, np. M. Zgórniak, *Haller Cezary*, PSB, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 250.
- 5. Stosujemy polskie określenia skrótowe: wyd., oprac., red. (nie pod red.).
- 6. W wypadku korzystania z pracy tłumaczonej należy podać język oryginału i datę wydania, z którego dokonano tłumaczenia.
- 7. Opisy bibliograficzne wtrącone do tekstu lub wywodu w przypisie zamykamy w nawiasie okrągłym.
- 8. Po incipitach prac wielokrotnie cytowanych nie umieszczamy wielokropka.
- 9. W opisach bibliograficznych prac opublikowanych w słowiańskich alfabetach cyrylickich stosujemy alfabet cyrylicki lub transliterację.
- 10. Opisy archiwaliów i rękopisów modernizujemy zgodnie z zasadami określonymi w *Instrukcji wydawniczej dla średniowiecznych źródeł historycznych* (Kraków 1925) oraz *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku* (Wrocław 1953).
- 11. Opisy bibliograficzne starodruków nie są modernizowane; modernizujemy ortografię tekstów dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych.

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN — Archiwum Akt Nowych w Warszawie

AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

AGZ — Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum

tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie

AP — Archiwum Państwowe

AIPN — archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

APH – "Acta Poloniae Historica"

ASWK — Akta sejmikowe województwa krakowskiego

ASWP — Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego

BC — Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie

b.m.d. — brak miejsca i daty wydania

BJ – Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

BK — Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku

BN — Biblioteka Narodowa w Warszawie

BO — Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu BPAU-PANKr — Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej

Akademii Nauk w Krakowie

BR — Biblioteka Publiczna im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu

CAW — Centralne Archiwum Wojskowe

CDS — Codex diplomaticus nec non epistolaris Silesiae, Wrocław 1956–1964

CPH – "Czasopismo Prawno-Historyczne"

DN – "Dzieje Najnowsze"

KDKK – Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej, Kraków 1874–1883

KDM — Kodeks dyplomatyczny Małopolski, Kraków 1876–1905 KDMaz — Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis,

Warszawa 1919

KDP — Kodeks dyplomatyczny Polski, Warszawa 1847–1887 KDW — Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, Poznań 1877 nn.

KH – "Kwartalnik Historyczny"

KHKM – "Kwartalnik Historii Kultury Materialnej"

MGH — Monumenta Germaniae Historica

MGH SrG — Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum

MGH SS — Monumenta Germaniae Historica, Scriptores

MK — Metryka Koronna

MPH — Monumenta Poloniae Historica

MPH s.n. — Monumenta Poloniae Historica, Series nova

mps — maszynopis n. — i następna nn. — i następne

OiRP – "Odrodzenie i Reformacja w Polsce"

op. cit. — opus citatum oprac. — opracował

PH – "Przegląd Historyczny"

PL — Patrologiae cursus completus. Series Latina, Paris 1844–1865

por. – porównaj

przyp. – przypis

PSB — Polski Słownik Biograficzny

RDSG – "Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych"

red. — redaktor, redakcja RH — "Roczniki Historyczne" RHum — "Roczniki Humanistyczne"

rkp. – rękopis

RWHF PAU – "Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-

-Filozoficznego Akademii Umiejętności", Kraków 1874–1891 – "Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-

-Filozoficzny", Kraków 1891–1918

— "Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-

-Filozoficzny", Kraków 1921

— "Rozprawy — Polska Akademia Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny", Kraków 1921–1928/1929
— "Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego — Polska

Akademia Umiejętności", Kraków 1928/1929–1952

 Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego – Polska Akademia Umiejetności, Kraków 1992–

"Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej"

SGKP — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich

SH – "Studia Historyczne"

SIRIO — Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoričeskogo Obŝestva

Sobótka – "Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»"

SPPP — Starodawne Prawa Polskiego Pomniki SRP — Scriptores Rerum Polonicarum SSS — Słownik Starożytności Słowiańskich

St. Źr. – "Studia Źródłoznawcze"

sygn. — sygnatura

SDRE

Urzędnicy — Urzędnicy Dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII Wieku. Spisy, red.

A. Gąsiorowski

Urzędnicy, Litwa — Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, red. A. Rachuba VC — Volumina Constitutionum, t. 1-, Warszawa 1996– (należy cytować

odpowiednio, według wzoru: VC 1/1)

VL – Volumina Legum, t. 1–10, Warszawa 1732–1793 (cytować np.: VL 7,

s. 234)

wyd. – wydanie, wydał

z. – zeszyt

ZH – "Zapiski Historyczne"

zob. – zobacz

TRANSLITERACJA SŁOWIAŃSKICH ALFABETÓW CYRYLICKICH

Nr			Tra liter		Język*	Nr	alfa	era betu ylic- ego	Trans- literacja		Język
1	A	a	A	a	b bu m r s u	27	P	p	R	r	b bu m r s u
2	Б	б	В	b	b bu m r s u	28	С	c	S	S	b bu m r s u
3	В	В	V	V	b bu m r s u	29	T	T	Т	t	b bu m r s u
4	Γ	Γ	G	g	b bu m r s u	30	ħ	ħ	Ć	ć	S
5	Д	Д	D	d	b bu m r s u	31	Ŕ	Ŕ	K	k	m
6	Ъ	ħ	Đ	đ	S	32	У	у	U	u	b bu m r s u
7	Ϋ́	ŕ	Ġ	ģ	m	33	ў	ÿ	Ů	ŭ	b
8	Е	e	Е	e	b bu m r s u	34	Φ	ф	F	f	b bu m r s u
9	Ë	ë	Ë	ë	b r	35	X	X	Н	h	b bu m r s u
10	ϵ	ϵ	Ê	ê	u	36	Ц	ц	С	c	b bu m r s u
11	Ж	ж	Ž	ž	b bu m r s u	37	Ч	ч	Č	č	b bu m r s u
12	3	3	Z	Z	b bu m r s u	38	Ų	Ų	Ô	â	m s
13	S	S	Ź	â	m	39	Ш	Ш	Š	š	b bu m r s u
14	И	И	Ι	i	b** bu m r s u	40	Щ	Щ	Ŝ	ŝ	bu r u
15	I	i	Ì	ì	b r** u	41	Ъ	ъ	"	"	b** bu r
16	Ï	ï	Ϊ	ï	u	42	Ы	Ы	Y	у	b r u**
17	J	j	ď	j	m s	43	Ь	Ь	,	,	b bu r u
18	Й	й	J	j	b bu r u	44	Э	Э	È	è	b r
19	К	К	K	k	b bu m r s u	45	Ю	Ю	Û	û	b bu r u
20	Л	Л	L	1	b bu m r s u	46	Я	Я	Â	â	b bu r u
21	Љ	љ	Ĺ	î	m s	47	,	,	,	,	b bu m r s u
22	M	M	M	m	b bu m r s u	48	ľ	ľ	Ġ	ģ	b** u**
23	Н	Н	N	n	b bu m r s u	49	Ъ	ъ	Ě	ě	b** r** u**
24	Њ	њ	Ñ	ĥ	m s	50	Ж	Ж	Ă	ă	bu**
25	О	0	О	o	b bu m r s u	51	Θ	Θ	È	Ì	r**
26	П	П	P	p	b bu m r s u	52	V	V	Ý	ỳ	r**

^{*} Oznaczenia języków: b — białoruski, bu — bułgarski, m — macedoński, r — rosyjski, s — serbsko-chorwacki, u — ukraiński.
** Występuje w dawnej pisowni.

przedstawia

Urszula Augustyniak

Państwo świeckie czy księże?

Spór o rolę duchowieństwa katolickiego w Rzeczypospolitej w czasach Zygmunta III Wazy. Wybór tekstów

